

KAKTUSI IN DRUGE SOČNICE

AKTUSI IN DRUGE SOČNICE

(Published by Cactus - friends Society of Slovenia)

MAREC - APRIL 1990

VSEBINA (CONTENTS):

1. Obvestila društva	1
2. Članarina	2
3. Pomladanski izlet društva	2
4. Zahvala	2
5. Predstavljamo naše kakteiste - France Vardjan - 90 letnik.	2
6. Rod Epithelantha Web. ex BRIT. et ROSE	4
7. Živeče skale (Living rocks) - Kaktusi za dobre živce	5
8. Plodovi pri kaktusih	9
9. Peru	11
10. ALPSKI KOTIČEK - Alpsi vrtovi	13
- Kako sem presajala divje ročice na vrt	15

O B V E S T I L A D R U Š T V A

Sestanki društva bodo

9. marec 1990 ob 17. uri

1. Aktualne zadeve
2. Predavanje: Priprava na setev - tov. Slatner
3. Diapositivi - tov. Slatner
4. Razno (semena, zemlja, kaktusi)

13. april 1990 ob 17. uri

1. Aktualne zadeve - pomladanski izlet
2. Predavanje: Kakteje iz Južne Amerike - tov. Gašperin
3. Diapositi - tov. Gašperin
4. Razno (semena, zemlja, kaktusi)

Naslovna stran - cover picture
Foto: Franc Pretnar
Risbe: Marija Prelec

DOPISE POŠLJITE NA NASLOV, KI JE NA OVTIKU BILTENA!

ČLANARINA

Žal moramo ponovno opozoriti vse člane društva, ki še niso poravnali letošnje članarine, da to store čimprej, ker bo sicer naše društvo resno ogroženo. Brez članarine društvo ne more delovati, zato pokažite svojo pripadnost društvu, ki slavi letos že dvajseto obletnico, in nakažite po položnici 84 dinarjev (za študente in dijake pa 56 dinarjev) na račun društva. Številka je na ovtiku biltena.

POMLADANSKI IZLET DRUŠTVA

Društvo bo organiziralo verjetno maja ali junija izlet predvidoma v Avstrijo, saj so tam ostale cene kaktusov tudi nam zelo dostopne. Podrobnejše informacije bomo objavili v naslednji številki v maju.

DPKS

ZAHVALA

Društvo se zahvaljuje vsem, ki so z objavo svojega reklamnega oglasa v našem biltenu prispevali svoj delež pri reševanju finančne problematike društva.

PREDSTAVLJAMO NAŠE KAKTEISTE

FRANCE VARDJAN - 30 LETNIK

Na malce odmaknjeme gričku s pogledom na kakih 50 mestrov nižjo Brežiško dolino stoji prijetna, pritlična hišica z veliko dnevno sobo s pogledom na gosto zaraščen vrt. Že prvi pogled izda, da v njej živi vrtnar. In to ne navaden, pač pa "naj-vrtnar" France Vardjan. Vrt, v katerem rastejo tako domače rastline kot mnoge iz širnega sveta prinešene vrste, govorijo s sebi lastno govorico o neizmernem delovnem elanu človeka, ki jih je vsadil na to mesto. Z

eno besedo - umetnost. Le majhen del vrta ne kaže več znakov nekdanjega blišča - rastlinjak. Odkar je neke zimske noči leta 1986 zaradi redukcije električnega toka padla temperatura nad - 17° C, je France izgubil voljo, da začne znova, kot tolikokrat doslej. Prav njegova zgodba o gojenju kaktej je bila glavni namen obiska nekaj članov našega društva. Mnogim mlajšim kakteistom morda ni poznano, da je prav France Vardjan spisal doslej edino slovensko in jugoslovansko knjigo o kaktejah. Pa ne le to, temveč še mnoge druge vrtnarske priročnike, ki predstavljajo biblijo hortikultурne dejavnosti pri nas. Povprašali smo ga o njegovih začetkih.

S kaktejami se je spoznal leta 1921 na delu v Lewerkusenu v tovarni Bayer, kjer se je pojavila "velika moda". Delavci so med seboj izmenjavali kakteje, a obdržati jih pri polni kondiciji je uspelo le redkim. In ti so jim zapisali svoja življenja. Ko se je vrnil v domovino, je služboval v Šentjurju. Tu je začel vse znova, kajti prenos kaktej preko meje ni bil mogoč. Leta 1928 je bil premeščen v Brežice. Kakteje pa so ostale v šolskem rastlinjaku, ker jih je pač tedanji ravnatelj smatral za šolsko last. Zopet je začel znova. Prijatelji iz Zagreba so prispevali nekaj vrst, večino pa je kupil pri gospodu Reppenhagnu v Šentvidu. Prav te je uporabil kot strokovno gradivo v svoji knjigi o kaktejah. (Novo razočaranje je doživel, ko mu založba ni izplačevala skromnih honorarjev za nove izdaje, zato je nadaljnje ponatis pač prepovedal.)

Leta 1941 ob vkorakanju Nemcev v naše kraje, so se začela tudi ropanja kulturnih vrednot. Poleg nekaterih dragocenih Jakopičevih slik je nek golobradec odpeljal tudi kakteje. Konec? Nikakor. Po vojni se je preselil v Leskovec in zgradil rastlinjak. V njem je gojil zlasti sočnice, ne pa več kaktej. Zbirka se je znova obnovila in zaživila polno življenje vse do omenjene redukcije. Tako se je, če se lahko tako izrazim, nestor slovenskih kakteistov in nesojeni pobudnik našega društva od kaktej za vedno poslovil. Toda, kdo ve?

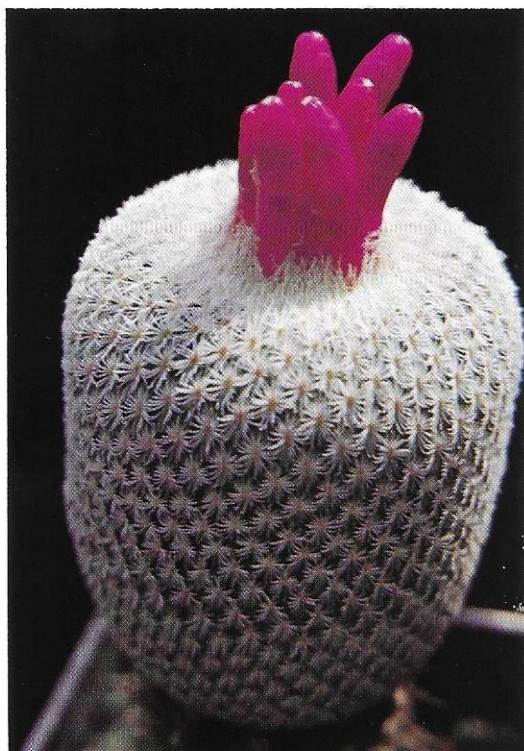
Sam pravi: "Veselje do njih me še ni minilo. Ponovno jih zbiram, polagoma in potrežljivo. Mnogi menijo, da je gojenje kaktej trenutna moda. Vsaka moda je kratkotrajna, kaktejina pa traja že pol stoletja. Torej je treba iskati vzrok drugod. Dajte jim skromno prst, malo vode, mnogo svetlobe in še več zraka. Ker je to vse, kar zahtevajo, so našle pot v sleherno stanovanje.

Tako jih boš zbiral tudi ti - počasi, preudarno in brez ihte. Ni važno, ali ima kakteja ime in etiketo, važno je le, da jo imaš. Poznavanje in določanje pride pozneje. Pride samo, ne da bi se zavedal, kdaj in kako. Se ve, samo tedaj, če živiš ob njih in z njimi." Franc Vardjan prav gotovo je.

Jure Slatner

ROD EPITHELANTHA WEB. ex BRIT. et ROSE

To so majhni, okrogle in v višino potegnjeni kaktusi, ki se včasih tudi razraščajo v manjše gruče. Telo jim je posuto z majhnimi bradavicami in popolnoma prekrito s kratkimi belimi bodicami. Na prvi pogled so zelo podobni mamilarijam, čeprav niso z njimi v nobenem sorodstvu. Precej časa so jih prištevali k mamilarijam, dokler niso odkrili, da njihov sok vsebuje neko vrsto droge in šele tedaj so jih končno postavili ob bak lofofor, astekij in podobnih rodov.

Cvetovi se jim ne pojavljajo iz aksil temveč iz najmlajših areol na temenu in so belkaste do rožnate barve. Cvetejo obilno v poletnih mesecih. Plodovi so precej podobni kot pri mamilarijah, le da rastejo iz temena (fotografija). Poraščenost z bodicami je zelo različna, odvisno od vrste in varijacije, tako najdemo vrste s prilegajočimi se in štrlečimi bodicami. Temena so jim prav tako odvisno od vrste in varijacije močnejše ali slabše poraščena z volno. Področje razširjenosti tega rodu je zelo veliko in se razteza od zahodnega dela Teksasa prav do severnih meja te države.

Epithelantha micromeris (ENGELM.) WEB. ex BR. & R. je izmed vseh najbolj znana, saj jo najdemo skoraj pri vsakem

gojitelju. Njeno telo je okrogle oblike s premerom do 4 cm, z malce pogreznjenim temenom, ki je pogostoma močno poraščeno z volno. Raste posamično, včasih se pa tudi nekoliko razrašča. Bradavice so visoke cca 1 mm. Številne bodice so bele barve, ki so na mlajših areolah dolge nad 2 mm, a jim se postopno lomi vrh, tako da so na koncu dolge le 1 mm. Srednja bodica se ne razlikuje. Cvetovi se pojavljajo v veliki množini iz temena, široki so do 6 mm, bledorožnate barve, plod ima obliko rdeče jagode.

Pri Backebergu zasledimo še varijacijo: densispina (H. BRAVO) BACKBG., katera ima daljše, gostejše in bolj prepletene bodice, ki na temenu štrlico navzgor. Cullmann navaja varijacijo: greggii (ENGELM.) BORG. z močnejšimi bodicami in z volno močno poraščenim temenom v času cvetenja. V ostalem je bolj grobe rasti, bradavice so dolge do 2 mm, bodice pa do 8 mm, od skupnega števila vila je 5 - 7, ki so močnejše razvite in jih lahko imenujemo tudi srednje bodice. Potrebno je omeniti tudi varijacijo: rufispina (H. BRAVO) BACKBG., katera ima rjavkaste do rdečerjave bodice, kakor tudi varijacijo: unguisepina (BOED.) BACKBG., ki ima štrleče, ravne in prilegajoče se bodice rjavkaste do rdečkaste barve.

Epithelantha pachyrhiza (MARSH). BACKBG. ima podolgovato telo z močno razvito repasto koreniko.

Epithelantha polycephala BACKBG. ima telo, ki se močno razrašča v mnogoglavo blazinico, medtem ko so njeni razrastki manjši in čisto okrogle oblike. Ima štrleče sivobele bodice, ki so v neposredni bližini temena rjavkaste barve in se vse bolj spreminjajo v barvo rje.

Vse naštete vrste in varijacije so po obliki in obarvanosti zelo privlačne, toda njih vzgoja je dosti težka. V času poletja potrebujejo veliko topote in sonca, prezimimo jih pa v zelo svetlem prostoru pri temperaturi, ki naj ne pada pod + 16° C. V času vegetacije jih zalivamo bolj skromno. Posajene naj bodo v substrat z dodatkom nekaj sadre. Razmnožujemo jih iz semena. Zaradi težav pri vzgoji na lastnih koreninah se priporoča cepljenje.

Josip Kunej

Literatura:

C. Gunert, G. Vedt: Kakteen u.a. Schöne Sukk.
C. Backeberg: Das Kakteenlexikon

ZIVEČE SKALE (LIVING ROCKS)

AKTUSI ZA DOBRE ZIVCE

Tokrat predstavljamo v našem biltenu malokrat zastopane kakteje iz rodov Ariocarpus, Roseocactus in Neogomesia. Ime "živeče skale" pravzaprav pripada le eni vrsti, namreč A. retusus, nato pa se je prijelo tudi ostalih podobnih kaktej. Naj jih najprej spoznamo s pomočjo ključa:

1. Bradavice imajo vsaj po sredini žleb z dlačicami	Roseocactus	2
5		

1.a.	Bradavice brez žleba po sredini	7
2.	Bradavice široke do 1,3 cm, običajno manjše	3
2.a.	Bradavice široke 2 - 3 cm	5
3.	Bradavice rombične 7 x 7 mm	4
3.	Bradavice rombične okoli 13 x 13 mm	Roseocactus kotschoubeyanus v. elephantidens Scar.
4.	Cvetovi vijolični	R.kotschoubeyanus (Lem) Berg.
4.	Cvetovi beli z vijolično črto po sredini cvetnega lista	R. kotschoubeyanus var. albiflorus Backbg.
5.	Bradavica trikotna, poleg centralnega žlebu še dva stranska	R. fissuratus (Engelm.)
5.a.	Bradavice rombične, obrobnega žlebu ni	R. fissuartus (Engelm.) Berg
6.	Volna po vsej dolžini cen- tralnega žlebu	R. lloydii (Rose) Berg.
6.a.	Volna le do polovice cen- tralnega žlebu	R. intermedius Backbg. & Kikian
7.	Bradavice 5 - 8 x tako dolge kot široke; tik pod vrhom očiten šop dlačic. Cvetovi vijolični	Neogomesia agavooides Castaneda
7.a.	Bradavice največ 4 x tako dolge kot široke, cvetovi z eno izjemo beli do rumeni, šop dlačic pogosto neznaten ali manjka	8
8.	Bradavice na zgornji strani zgrbančene	9
8.a.	Bradavice zgoraj gladke	10
9.	Bradavice bolj dolge kot ši- roke, dlačice neznatne ali manjkajo	Ariocarpus furfuraceus (Wats.) Thomps.
9.a.	Bradavice bolj ali manj enako dolge kot široke, dlačice očitne; spodnja linija brada- vice v obliki ladijskega kljuna	Ariocarpus furfucaceus var. rostratus Berg.
10.	Bradavice bolj dolge kot široke; robovi bolj ali manj ostri, bradavice se enakomerno ožajo; pogosto so ukrivljene navzgor	11
10a.	Bradavice približno enako ši- roke kot dolge, v obliki ena- kostraničnega trikotnika; zgornja ploskev izbočena ali ubočena, ni ravna; bradavice niso ukrivljene navzgor	Ariocarpus retusus Scheidw.
11.	Spodnja linija bradavice se tik pod vrhom ukrivi pod ko- tom okoli 135°; spominja na čoln; cvetovi vijolični	Ariocarpus scapharostrus Bdd
11a.	Bradavice se ožajo enakomerno do vrha; cvetovi beli do rumeni 6	12

12. Bradavice dolge okoli 35 cm A. trigonus (Web.) K. Sch.
12a. Bradavice dolge 5 cm in več A. T. elongatus (Sd.) M.H.Lee

Zive skale so nizke rastline, ki jih prekriva pesek, tako da le vrhovi kukajo na površino ali pa še to ne. V naravi jih najdejo pravzaprav le med cvetenjem. V prst sega globok koren, ki ima mnogo večjo maso od nadzemnega dela. Zaščita pred rastlinojedci so prav gotovo strupeni alkaloidi, ki pa so sorazmerno slabo raziskani. Tudi to skupino kaktej Indijanci imenujejo Peyotl, vendar jih niso opazili, da bi jih uživali med verskimi obredi. So že preveč strupeni!.

Roseocactus kotschoubeyanus raste v izsušenem razpokanem blatu na dnu nekdanjega jezera. *R. fissuratus* in *R. lloydii* sta bolj podobna kosom suhega apnenca kot živim rastlinam, *N. agavoides* raste v pesku in prahu, tako da jih nabiralcji več pohodijo, kot pa najdejo.

V Mehiki jih imenujejo tudi "CHAUTE", kar je indijanska beseda, ki pomeni lepilo, nanaša pa se na sluzast sok, ki počasi polzi iz ranjenega tkiva.

Rastejo zelo počasi. V zbirkah potrebujejo običajno 10 - 15 let do prvega cvetja. Malo primerkov brsti. Množimo jih praktično le s semenji, ta pa kalijo sila slabo. Zato ni čudno, da živih skal v prodaji ni, kajti cena bi morala biti precej zasoljena. Sicer pa je iz te skupine znan najdražji kaktus v zgodovini - *R. kotschoubeyanus*, katerega so njega dni prodali za več, kot znaša njegova masa v zlatu. Tako se pride do njih le med dobrimi prijatelji.

Zive skale rastejo na višjih mestih v rastlinjaku, vendar zaščitene s časopisnim papirjem pred premočnimi sončnimi žarki. Kot pravi lastnik največjih primerkov pri nas Matija Čoh iz Rogaške Slatine pravi, da jih je treba pri zalivanju večkrat pozabiti. Iz lastnih izkušenj lahko sklepam, da se hrano pretežno z zračno vlago in vode v prsti praktično ne potrebujejo, ravno tako gnojil.

Cvetovi so pika na i. Ko se jesen preveša v zimo in vrtičkarji pospravljam že zadnje pridelke z gredic, ko kakteje že vegetirajo in se pojavi le že kak enoličen cvet kopiapoj, tedaj je pravi praznik za srečen pogled na cvetočo živo skalo. Pojavni se en cvet, dva, nato pa zaslužen počitek do naslednje jeseni.

Plodijo dokaj dobro in tudi križanci nastanejo kaj hitro, vendar ne med vsemi vrstami. Izredno dobro uspevajo cepljene. V tem primeru dosežejo cvetno velikost že v 3 - 4 letih. Cepljenje zahteva modificirano tehniko in je uspešno le pri zelo mladih primerkih (1 - 2 letnih sejancih).

Kot primerne podlage so se izkazale: *Echinopsis tubiflora*, *Trichocereus pasacana* in *Hylocereus uncinatus*.

Vse živeče skale lahko sami naberete v puščavi Chihuahua, čeprav raste R. fissuratus tudi drugje, celo v Texasu, vendar tvegata doživljensko "diskvalifikacijo", kar se je primerilo že marsikateremu lovcu na kakteje.

Bolezni praktično nimajo. Če jih želite uničiti, potem jih zlijte vsaj desetkrat letno ali pa presadite v vlažno prst. To bo zanesljivo. Drugače pa so neuničljive. Če pa želite čim večje primerke, ohranite mirno kri in živce, ne bo vam uspelo. Potrpljenje je božja mast. Importov se pa kar izognite. Sploh ne rastejo in so resničen balast v zbirkki.

Še beseda, dve o sistematiki.

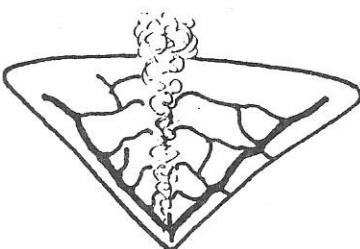
Rod Ariocarpus je predlagal Scheidweiler leta 1838 s prvo opisano vrsto A. retusus. Isto rastlino je leto kasneje Lemaire opisal kot Anhalonium prismaticum, leta 1842 pa še Anhalonium kotschoubeyanum. Leta 1856 je Engelmann opisal Mammillaria fissurata, leta 1893 pa Weber Anhalonium trigonum. Zadnji opisani vrsti sta bili leta 1930 opisani Ariocarpus scapharostrus (Bddecker) in leta 1941 Neogomesia agavoidea (Castaneda), ki pa jo Anderson vključuje v rod Ariocarpus, dejansko je močno podobna z A. scapharostrus.

A. furfuraceus je postal sinonim za močno variabilen A. retusus. Variacija macdowellii vrste R. kotschoubeyanus uradno ni priznana, priznana pa je ekstremno velika oblika R. kotschoubeyanus z okolice Queretaro kot var. elephantidens. R. intermedius je manjša forma R. fissuratus var. lloydii.

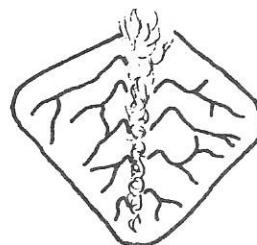
Jure Slatner

UPORABLJENI VIRI:

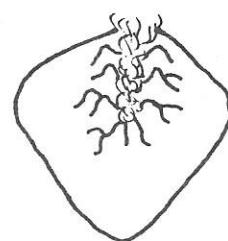
- Backeberg C. "Die Cactaceae" 1958 - 1962
Britton N. & Rose J. "The Cactaceae" 1919 - 1923
Borg J. "Cacti" 1937
Cullmann W. "Kakteen" 1975
Glass. C. & Foster R. "Ariocarpus, living Rock Cactus" CSJ 1974
Haage W. "Kakteen von A bis Z" 1981

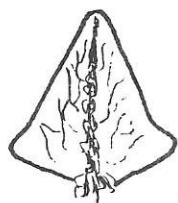
R. fissuratus

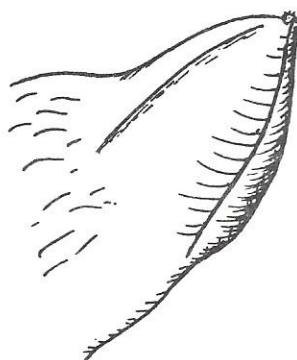
R. lloydii

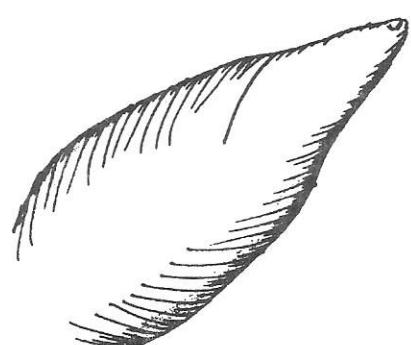
R. intermedius

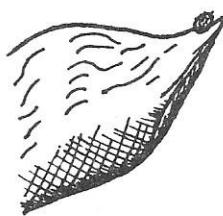
R. kotschoubeyanus

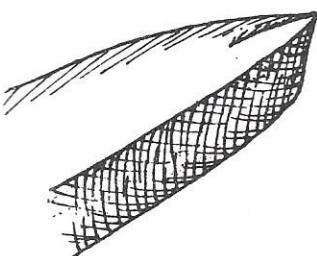
A. retusus

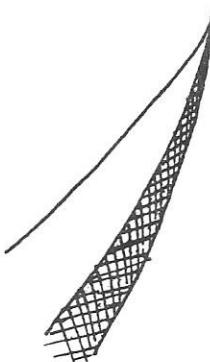
A. furfuraceus

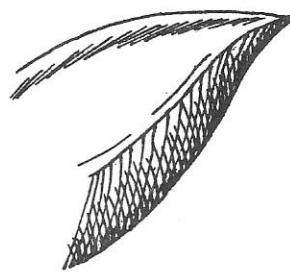
A. furfuraceus v. rostratus

A. trigonus

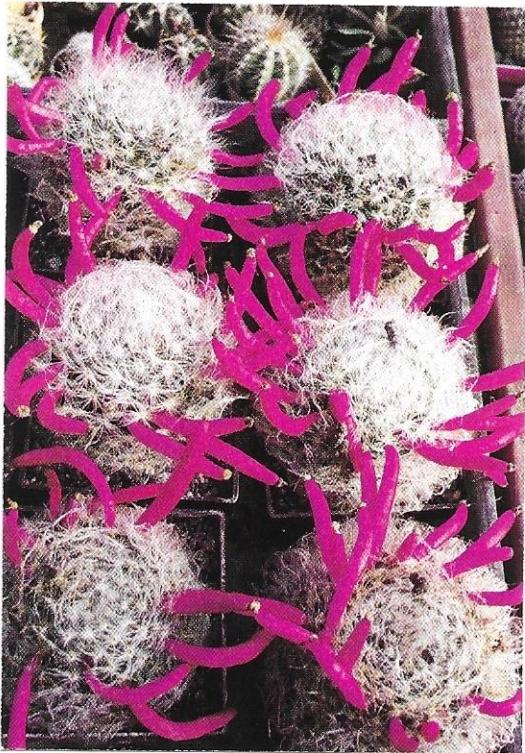
A. trigonus v. elongatus

Ascapharostus

PLODOVI PRI KAKTUSIH

Ljudje, ki se manj spoznajo na kaktuse, bi ob tej barvni fotografiji verjetno vzkliknili: "Oh, kako lepo cveto ti kaktusi!"

pa moramo biti previdni, saj bodo skoraj sigurno prišle pozneje "na trgatev" in odnesle zrele mešičke ali stresena semena v svoja domovanja.

Pri različnih kaktusih so plodovi različne oblike, velikosti in barve. Običajno so plodovi okrogle ali podolgovate, rdeči ali zelenkasti. V plodovih nekaterih cereusov je lahko zelo veliko semen. Najbolj znani so plodovi opuncij, ki so lahko zelo veliki in nekateri imajo prijeten okus, tako da služijo nekaterim ljudem kot važno hranilo. Plodove pa imajo radi tudi polži, zato je plodove pred njimi zavarovati s strupenimi zrnici, da lahko dozorijo.

Velik problem je dobiti čisto, suho in nepoškodovano seme iz takega mešička. Pri pridobivanju semen iz plodov imamo dve možnosti: lahko dobimo semen še iz svežega mešička ali pa iz posušenega. Način dobivanja semen je odvisen od vrste plodov in od časa sejanja. Nekateri dajejo prednost jesenski setvi iz semen, dobljenih iz svežih mešičkov. V tem primeru moramo sveže plodove zdrobiti v vodi. Seme se vsede na dno tekočine. Seme posušimo na časopisnem papirju. V tem primeru je najbolje, da vlažno seme takoj posejemo. V drugem primeru pa mešičke posušimo, zdrobimo v suhem in semena odvojimo od nečistoč na hrapavem

Seveda v tem primeru ne gre za cvetove ampak za plodove, ki v svojem mesnatem delu skrivajo semena. Na pričujoči sliki vidimo skupino mamilarij bocasan, ki so na sončnjem prostoru ob primerni oskrbi pognale številne plodove, ki so lahko tudi do 8 cm dolgi. Ti mešički imajo v sebi približno po 50 semen, včasih pa še več.

Ko bi vsi kaktusi tako semenili, bi bil uvoz semen nepotreben, razmnoževanje s semeni pa mnogo bolj razširjeno. Kaktusi pri nas bolj malo semenijo ali pa sploh ne. Pogoj za semenitev je močno sonce in toplota ter umetno osemenjevanje (s čopičem), če rastline niso samoplodne. Pri oplojevanju so koristne tudi čebele in druge žuželke, velikokrat pa tudi mravlje. Pri slednjih

papirju. Očiščena semena zatalimo v plastično vrečko, ki jo spravimo v hladilnik do pomladanske setve.

PERU

Peru pomeni za zbiratelja kaktej kar precej pomembno področje. Ta južno ameriška dežela slovi predvsem po starodavni inkovski kulturi ter visokih, v večni led okovanih gora – dolga, mogočna Kordiljera Andov. Marsikdo pozna te gore zaradi knjige "ZIVI", ki opisuje človekov boj za preživetje po strmoglavljenju letala v tej lepi, a kruti pokrajini. Svoje dni je Peru slovel tudi po hiperinflraciji – danes ga pa naša kaotična zmes mogočih narodov – imenovana tudi Jugoslavija tudi glede inflacije prekaša.

Pred nekaj leti se mi je ponudila dobra priložnost – obiskati in spoznati to deželo. Združila sta se dva moja "konjička" alpinizem in kakteje.

Zakaj pa je Peru tako idealno področje za kaktuse? To deželo omejuje na zahodu Tiki ocean, na vzhodni strani pa se visoke gore hitro spustijo v nepregledni, vlažni pragozd, kjer življenjski pogoji ne ustrezajo "pravim" kaktejam. Glavni področji za rast kaktej sta tik ob morju ter visoko v gorah. Zakaj?

Hladen Humboltov zrak ohlaja izhlapevajočo vlogo iz Pacifika, tako se proces izhlapevanja, ohlajanja ter padavin sklene že nad oceanom. Obalni pas ostaja suh, izjema je le stalna meglica, ki se nad zemljo kondenzira kot rosa. V tem predelu se nahaja tudi Lima, glavno mesto Peruja, kjer se več kot polovica leta zadržuje megla. Legenda pravi, da so domačini ob španskem vdoru iz samega maščevanja zaradi zavzetja svojih domov ter nasilnega pokristjanjevanja pokazali ta kraj kot idealen za

gradnjo glavnega mesta. Kar pa ni dobro za ljudi, je pa sigurno za kaktuse, saj to področje vsakodnevnih megllic predstavlja idealen kraj za "bodičaste prijatelje".

Temu sušnemu pasu sledi neskončno število vlažnih, dobro pogozdenih dolin; za kaktuse te doline niso primerne.

Z naraščajočo višino se redči gozd, padavin je vse manj; tako na višini ≈ 3500 m naletimo na zelo suho ter hladno klimo. Tu je drugo veliko nahajališče višinskih kaktej. Zanimivo je, da se večina perujskih vrst zlahka navadi na evropke gojitvene pogoje, tako da ne predstavlja "rizičnih" skupin in so v večini lahko gojitvene vrste.

Ker je meja večnega ledu v Andih zelo visoko – zaradi bližine ekvatorja (≈5000 m), lahko srečamo nekatere vrste prav na tej meji.

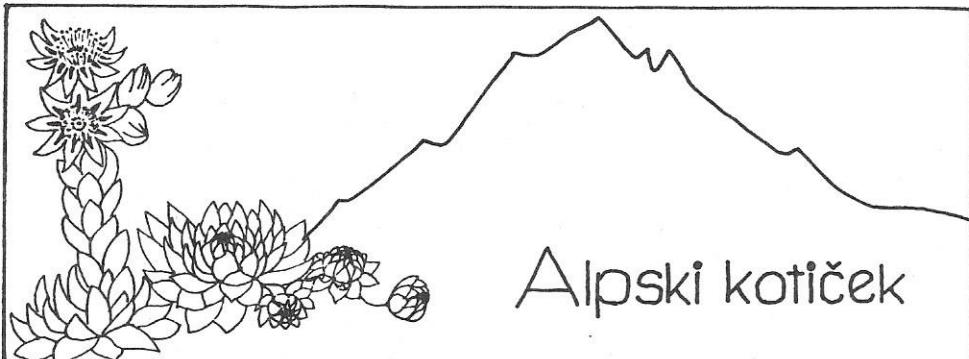
Nas je pot vodila iz Lime do mesta Huaraz, ki leži pod najvišjim vrhom v Peruju (Huascaran 6768 m) in iz katerega plaz je leta 1970 zasul mesto Yungaj z 20.000 ljudmi. Vsi so našli smrt pod ogromnimi količinami skal ter ledu. Na poti z avtobusom sem opazoval čudovite ESPOSTOE, ki se skoraj vedno pojavljajo v skupinah. Naslovh v Peruju rastejo bolj stebričaste vrste HAAGECEREUSA ACRANTHUS ter SPECIS rasteta predvsem v obalnem področju. V velikih višinah dobimo predvsem OREOCEREUSE – HENDRIKSENIANUS in najbolj znan TROLLII ! V tem višinskem področju vidimo tudi OROYO NEOPERUVIANO, ki ima zelo zanimive bodice ter majhen, goli cvet.

Že ko smo se vsi utrujeni vzpenjali vedno više, zagledamo skoraj na meji večnega snega velike, bele kopaste gmote. Že sneg? Ne, le zelo razraščena OPUNTIA (TEPHROCACTUS) FLOCCOSA. Med golimi skalami je našla svoje življenje ta skromna, na skrajno težke pogoje prilagojena rastlina. Vsekakor moramo omeniti še vrste MATUCANA in SUBMATUCANA, ki se ponašajo z velikimi cvetovi.

Naša pot se je po uspešno prelezani novi, slovenski smeri obrnila proti jugovzhodu v mestece CUZCO ter razvpiti MACHU PICCHU. Iz Lime smo se po obalni cesti vozili do AREQUIPE, kjer sem ob poti videl ogromno število raznih CEREUSOV (HAAGEOCEREUS, LOCANTOCEREUS) ter razne vrste LOBIVIA, predvsem ob višinskem smrdečem rekordu – jezero TITICACA, katerega s kanalizacijo napaja mesto PUNO.

LOBIVIE so sicer bolj bolivijske vrste, toda za kaktuse ne velja državna meja, mar ne? V toplejših, nižinskih področjih pa najdemo še posamezne vrste MELOCACTUSA z značilno volneno kapico (cephalium). Ker so navajeni na več topote, jim moramo tudi pri nas omogočiti predvsem toplo prezimovališče.

Po mesecu in pol smo se z novimi doživetji vrnili domov. In ko spomini oživijo, je marsikateri siv, turoben dan lepši.

ALPSKI VRTOVI

Pravljica o Zlatorogu nam pripoveduje, da so bili nekoč tam okrog Bogatina neznansko lepi vrtovi najlepšega cvetja. Topoumna človeška požrešnost pa je prinesla prekletstvo nad to lepoto in od pravljičnih vrtov so ostali le še drobci, raztreseni po kamniti divjini. Lovec, ki je sprožil puško in ranil Zlatoroga, je znova in znova v vse večjem številu prihajal plenit v ta lepi svet. Prekletstvo še traja in Zlatorogovi vrtovi so iz leta v leto bolj revni in redki. Kolikor bolj se blešči naša tehnična civilizacija, toliko bolj črno senco meče na "netehnično" naravo.

Vendar tudi drugačni ljudje obiskujejo gore. Marsikateri korak se na planinskih poteh ustavlja občudujoč drobne cvetke, ki s svojo lepoto božajo oko in srce. Tako raznolike so, drugačne na travnatih podnožjih gora, drugačne na njih skalnih temenih, spet drugačne ob slapu ali v sončni pripeki. Ko bi jih lahko gledali vse skupaj, posajene na enem mestu!

Prav na to je mislil pred več desetletji prijatelj Juliusa Kugyja, tržačan francoskega rodu, gozdarski inženir Albert Bois de Chesne. Svojo zamisel o alpskem vrtu je uresničil v letih 1925 – 1927. V Trenti je kupil zemljišče nad Sočo na pobočju Kukle v bližini cerkvice sv. Marije. Zasnoval in izvedel je sistematično zasaditev vrta z gorskim rastlinjem.

Tako je nastal naš alpski botanični vrt Juliana v Trenti. Ko ga je Kugy opisoval v svojih knjigah "delo, glasba, gore" in "Iz minulih dni", je mislil na Zlatoroga, na žalik žene in rojenice, kot bi hotel odgnati prekletstvo in z navdušenjem idealizma varovati vrt. Res je bil vrt obvarovan tudi v kočljivih obdobjih zgodovine.

In kakšno floro lahko hodimo gledat v Juliano? Trenta, v kateri je Julianata zasajena, je posebno klimatsko območje Slovenije. Kot del Julijcev ima alpsko klimo, po dolini Soče pa je odprt na jug, od koder zaveje prenekatera topla sapica in ogreje živi svet rastlin. Tukaj se stikata alpsko in kraško rastlinstvo in na te naravne danosti se je naslonil ustanovitelj Julianate. Hotel je, da bi obiskovalec vrta občutil zbirko rastlin tako, kot da potuje s kraških planot nad Trstom po predgorjih v gorski svet do najvišjih vrhov in samega Triglava.

Vendar se življenske potrebe rastlin niso ujemale s tem načrtom. Nekaterim je bilo treba zamenjati zemljo, drugim omogočiti vlogo in še kaj. Visokogorskim rastlinam sploh ni bilo mogoče dati pravega okolja, saj je vrt na višini le 800 m nad morjem. Ob vseh popravkih pa je vrt vendarle dragocena zbirka gorskih rastlin. Razen Julijcev, Karavank in Kamniških planin s predgorji so zastopana še nakatera druga gorstva.

Poskusov, urediti alpski vrt, je bilo pri nas še več, a so ponavadi kmalu propadli. Še največ sreče ima morda Vrtec Baltazarja Hacqueta na Velem polju, kjer so zbrane visokogorske rastline v svojem pristnem okolju. Ni namreč dovolj, rastline prinesti in jih posaditi. Tudi žalik žene, kakor so že mile in dobrohotne, so le čar, ki z večerno zarjo leže na gredice rož. Da vrt živi, potrebuje predvsem požrtvovalnega, trpežnega in z znanjem podkovanega vrtnarja, da ga vzdržuje, obnavlja in varuje. Julianata je imela dolga desetletja dva taka vrtnarja, pristna Trentarja, Antona Tožbarja in Ančko Kavs. Njuno delo zdaj z enako vestnostjo in ljubezni do vrta opravlja mlajši Tožbarjev rod. Upravo in strokovno vodstvo Julianate ima Prirodoslovni muzej Slovenije. Z vrtom so še posebej povezana imena naših botanikov, kot so Franc Juvan, prof. Ciril Jeglič, dr. Tone Wraber in še kdo.

Alpske vrtove najdemo tudi drugod po svetu. Za Slovence posebej pomemben je morda alpski botanični vrt na Dobraču na avstrijskem Koroškem. Koroško rastlinstvo je zelo pestro, ker se tam srečujeta alpska in srednjeevropska flora, pa tudi elementi panonskega, submediteranskega in ilirskega rastlinja. Vrt je 1500 m visoko nad morjem, kar omogoča gojitev visokogorskih rastlin brez posebnih težav, kakršne imamo v Juliani. Vrt so ustvarili in ga vzdržujejo ljubitelji prostorovljci - vrtnarji, botaniki in planinci iz Beljaka.

Drug za nas zanimiv pa je botanični vrt Carsiana pri Trstu. Kot že ime pove, obsega zbirko kraškega rastlinja iz širše okolice Trsta tja do Timova, Vipave, Slavnika, Dragonje. Namen vrta je ohraniti tipično kraško floro, pa tudi dopolnjevati Julianato s stališča kraških flornih elementov.

Če koga planinska pot zanese na Hrvaško, se lahko ustavi v velebitskem botaničnem vrtu. Nahaja se v severnem delu Velebita v

bližini planinskega doma pod Vučjakom na nadmorski višioni okrog 1500 m. Tukaj se alpska flora povezuje z dinarsko in balkansko. Še dalje proti jugovzhodu je ogleda vreden botanični alpski vrt na Trebeviču pri Sarajevu. Ta je že bolj malo alpski, je predvsem balkanski. Ima prav tako ugodno nadmorsko lego nad 1500 m.

Našteli smo nekaj najbližjih alpskih botaničnih vrtov. Če smo jih obiskali le na zemljevidu, ga lahko spet zložimo in spravimo v omaro. Ko bomo imeli kdaj urico ali dve časa, si pa res lahko ogledamo vsaj oddelek za alpske rastline v ljubljanskem botaničnem vrtu. Nadmorska višina je 300 m, klima meglena, zrak umazan, rastline pa - ja, kdo bi si mislil - rastejo, tudi cvetejo ob svojem času. Te si je vredno ogledati, kaj pravite?

Marija Prelec

KAKO SEM PRESAJALA DIVJE ROŽICE NA VRT

Začelo se je z zvončki. Bila sem še majhna deklica in po strašno dolgi zimi je bilo nabiranje zvončkov velik dogodek. Kako lepo bi bilo, ko bi zvončki rastli pri nas na vrtu! In ob nekem nabiranju sem poskusila zvonček izkopati. Toda ni šlo. Zemja je bila trda in vsak zvonček se je utrgal, čebulice pa so ostale v skrivnostni globini. Le želja po zvončkih je ostala. Čez leta pa sem le prišla zvončkom do živega. Nekaj čebulic sem vsadila, rastle so, cvetele, semenile, se množile in sčasoma jih je bil ves vrt poln. Zdaj so zvončki popolnoma svobodna bitja na vrtu. Vsako pomlad zacvetejo, a kje bodo rastli, je njihova stvar. Navadno so najlepši kje sredi trde peščene poti. Stopati moramo žeznje, ko pa so tako ljubko navihani.

Druga velika želja je bil teloh. Bila sem že bolj "učena" in sem vedela, da je treba trajnice presajati takrat, ko počivajo. Teloh pa počiva sredi poletja, v avgustu. In hajdi na Šmarnogorsko Grmado. Tam je bilo spomladi teleha vse belo - zdaj ga ni več! Zgodilo se je kot z zvončki. Teloh se je na vrtu udomačil, cvetel, semenil in se množil. Razsejal se je po vrtu, kot mu je bilo ravno všeč. Če bi ga devet desetin odnesla nazaj na Šmarno goro, kjer so ga pošteno iztrebili, bi ga bilo na vrtu še vedno dovolj.

Kasneje sem še marsikatero divjo cvetko poskušala udomačiti, a mnogim naš vrt ni bil niti malo po volji. V človeku je toliko domišljavosti, da misli, kot da se mu mora vse pokoravati. Tako

se je znašla celo planika - simbol najvišjih gora - na mojem majhnem skalnjaku. Gotovo je bila neznansko užaljena. Najprej je pozelenela, potem pa od hudega preminila. Mastnico je vzela žeja, rastline kislih tal pa lahkota, saj jim nisem imela ponuditi kaj več kot slabo peščeno apnenčasto prst Ljubljanskega polja.

Prav občudovanja vredne pa so sočnice. Ostra homulica, španska homulica in navadni netresek se me zveste držijo. Vse potrpijo in si že kako pomagajo, tudi če se dolge mesece prav nič ne brigam zanje. Kako lepo je, če prijatelji skrbijo sami zase. Srečamo se pač kadar se, poklepeta in gremo spet po svojih poteh.

Ena mojih žrtev - divjih cvetlic, ki sem jih hotela stlačiti v razmere našega vrta, se mi je pa maščevala. Na nekem izletu sem pohajkovala na grebenu nad Rašico. Zagledala sem ljubko blazinico drobnih belih cvetkov. Bila je vrsta smiljke, katere pa nisem vedela. Skrbno sem jo izkopala in posadila na vrt. Da bi nikoli tega ne naredila! Rastlina je na vrtu podivjala. Ugnezdila se je v drugih trajnicah in ne spraviš je več ven ne zlepa ne zgrda. Videti je kot za oko prav nič lep plevel, o gosto cvetočih nizkih blazinicah pa niti sledu. Že dvajset let se bojujeva, a ona vedno zmaga. Ko že mislim, da je ni več, pa iz ne vem katerega majhnega koščka korenine spet bohotno požene. Prav z veseljem bi jo odnesla nazaj na rašički hrib, če bi mogla. Ja, celo življenje se učimo!

Marija Prelec

